

Маріанна МОВНА

ПУТІВНИКИ ЛЬВОВОМ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1919—1939): СУЧАСНА ІСТОРИЧНА ВІЗІЯ

У статті здійснена перша в українському львовознавстві спроба пролити світло на історію створення путівників нашим містом міжвоєнного періоду (1919—1939). У ній визначено типологічну приналежність путівників, підкреслено їх тематичні, ідеологічні та лінгвістичні особливості. Характеризується доробок найпомітніших авторів, відомих діячів своєї епохи — М. Орловіча, Б. Януша, М. Голубця, І. Крип'якевича, М. Яросевич, О. Мединського та ін., а загальна бібліографія путівників Львовом цього періоду налічує близько 60 позицій.

Ключові слова: путівники, Львів, історія, міжвоєнний період, бібліографія, сучасна історична візія.

© М. МОВНА, 2011

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (97), 2011

На XIX століття — епоху бурхливого розквіту капіталізму, промислового виробництва, міждержавних комунікацій у вигляді прокладення залізничної мережі, телеграфного і телефонного зв'язку, поширення засобів масового інформування населення та міграційних процесів припадає початок тенденції до швидкого розвитку туризму як окремої галузі економіки у Старому світі та на Американському континенті. Паралельно із прискоренням темпу життя людство поступово приходило до усвідомлення необхідності нагромадження та систематизації описового матеріалу краєзнавчого характеру, внаслідок чого почали з'являтися видання, що задовольняли нагальну потребу численних мандрівників у місцевій інформації під час перебування в далеких подорожах — на чужих континентах, інших країнах та містах. Це були переважно книги невеликого формату, здебільшого кишенькові, які можна було постійно носити із собою як необхідний на кожному кроці довідник. Ось чому вони отримали назву «вадемекум» [1] (від. лат. *vade tecum*, що дослівно означає «іди зі мною»). Початково під цією назвою був виданий у Кельні (Німеччина) 1709 р. відомий молитовник «*Vademecum piogum christianorum*». А перше у світі видання, яке можемо назвати путівником у сучасному розумінні, видрукуване фірмою німецького книготорговця і видавця Карла Бедекера у Кобленці, побачило світ 1829 р. [2]

Вивчення історії путівників нашим містом належить до мало висвітлених питань сучасного українського львовознавства. Перші спроби систематизації наявного джерельного матеріалу, періодизації львівських путівників та відтворення хронології їх історичного поступу були здійснені уже в наш час істориком Олександром Шишкою [3] та книгознавцем Оксаною Вербіцкою [4]. Окрім того, бібліограф Наталія Кошик в контексті висвітлення історіографічного аспекту українських книжкових та періодичних видань з краєзнавства і туристики Львова першої третини XX ст. [5] подала стислий огляд кількох українських путівників міжвоєнного періоду (М. Голубця, І. Крип'якевича, О. Когути-Б. Котецького). З польських дослідників цієї проблематики назвемо Моніку Рауш, автора невеликої аналітичної статті [6], в якій подана і вибрана бібліографія львівських путівників. Щодо текстової частини розвідки, не можемо не відзначити стихійно-хаотичний характер відбору й укладання матеріалу,

Іл. 1. Мечислав Орловіч. Початок ХХ ст.

а внаслідок цього — типологічну невизначеність самих путівників. У бібліографічних відомостях ми помітили численні помилки й неточності. Окрім того, запитання викликають й хронологічні рамки цього дослідження (1850—1939), особливо верхня межа, не підтверджена відповідним фактологічним матеріалом. Цим, практично, і обмежується сучасна історіографія досліджуваного питання.

Загалом, історію видання путівників Львовом ми поділяємо на шість історичних періодів: австрійський (1772—1918 з перервою на російську окупацію); російський (1914—1915); польський (1919—1939); радянський (1939—1941, 1944—1992); німецький (1941—1944); український (з 1992 р.).

У центрі уваги цієї статті — польський період, що протривав 20 років. Його започатковує «Ілюстрований путівник Львовом», виданий М. Орловічем у 1920 р. [7]. У розпал польсько-українського військового протистояння 1919 р. командування польського Галицького фронту висунуло ініціативу підготувати силами солдатського університету в Ярославі новий ілюстрований польський путівник Львовом (останній польськомовний путівник містом датувався 1910 р.). Виконання цього проекту було доручено М. Орловічу як референту університету з освітніх справ та досвідченому автору багатьох довоєнних путівників Галичиною [8—12]. Доктор права, географ й природжений мандрівник, засновник та перший голова Академічного туристичного клу-

бу (1906—1911) Мечислав Орловіч зробив значний внесок у створення путівників Львовом, всією Галичиною та у справу популяризації рідного міста й краю у Європі. Його активна діяльність поклала початок польській краєзнавчій туристичній в Галичині.

Побудований за маршрутним принципом з описом за дільницями, вулицями і площами, путівник М. Орловіча (іл. 1) був розрахований перш за все на військовиків з різних кутків Польщі, яких автор прагнув ознайомити з минулим Львова, його культурною та мистецькою спадщиною, військовою історією, пам'ятками архітектури, акцентуючи на споконвічній польськості культури міста (розділ «Львів як осередок польської культури»). Знайомство читачів з найважливішими пам'ятками історії та культури, визначними будівлями, церквами, костелами, парками, музеями, а також найпопулярнішими маршрутами мандрівок за місто супроводжувалося історичними екскурсами (розділи «Історія міста та статистика», «Львів під час війни 1914—1919 рр.»), пронизаними тенденційним висвітленням історичних і воєнних подій та піднесенням з приводу відродження Речі Посполитої. Путівник заілюстрований 32 фотографіями. Авторство окремих з них встановлено у книзі «Давня львівська фотографія 1839—1939» [13].

Друге розширене перевидання путівника з'явилося друком 1925 р. [14] у серії «Польська туристична бібліотека» коштом Міністерства публічних робіт, керівником сектору «Туристика» якого на той час працював М. Орловіч. Воно містило 102 ілюстрації та план міста. Представлений у другому виданні матеріал зазнав значної структурної перебудови через введення нової інформації. Особливого розширення зазнав розділ «Околиці Львова». Тут автор зосередив відомості про геологію корисних копалин, особливості фауни та флори, характеристику поселень з демографічним і національним складом їх мешканців, місцеві культурні пам'ятки Левандівки, Рясної, Білогорщі, Сигнівки, Замарстинова, Голоско, Збоїщ, Винник, Сихова, Сокільник, подав опис підльвівських курортних місцевостей з їх лікувальними властивостями (Брюховичі, Воля Добростанська, Зимна Вода, Любінь Великий, Пустомити).

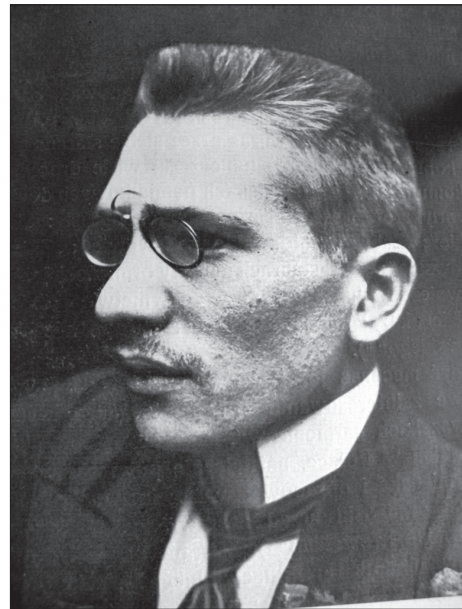
Сучасні польські історики високо оцінили заслуги М. Орловіча на полі розвитку та популяризації вітчизняної туристики і краєзнавства [15; 16]. Якщо

абстрагуватися від авторського бачення історичних подій, можемо погодитися з оцінкою діяльності Орловіча як автора численних провідників, в яких незмінно був присутній Львів, зробленою дослідником польського туристичного руху Т. Коваліком: «Путівники авторства Орловіча мають ту перевагу, котра рідко трапляється сьогодні — прискіпливу увагу до детального викладу матеріалу та достовірності поданої інформації» [17]. Зауваження Томаша Коваліка видається цілком обґрунтованим в контексті того, що М. Орловіч здебільшого описував у путівниках те, що бачив на власні очі, мінімально використовуючи тогочасну краєзнавчу літературу.

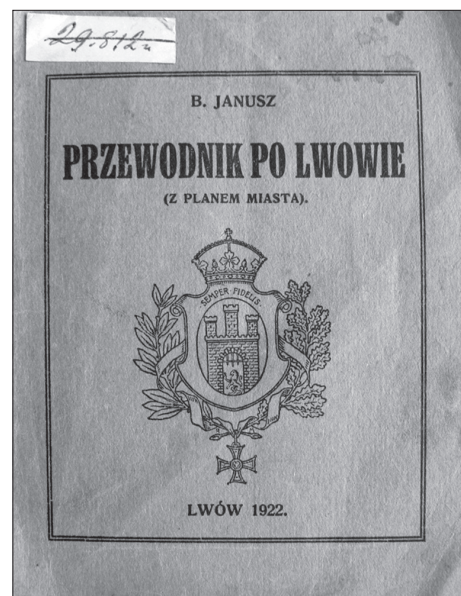
У 1922 р. вийшов у світ змістовний путівник Львовом [18] Богдана Януша (1887?—1930) (іл. 2), людини енциклопедичних знань, що отримала їх самотужки, краєзнавця, музейника, публіциста, археолога, історика мистецтва, бібліографа, видавця наукових часописів, бібліофіла за покликанням, який у цей час виконував обов'язки консерватора (головного охоронця) історичних пам'яток Львівського округу, зрештою, відданого нашому місту патріота. Б. Януш під власним прізвищем писав по-польськи, а під псевдонімом Василь Карпович друкувався в українських часописах, оскільки був українцем за походженням й греко-католиком за віросповіданням.

Невеликий за обсягом путівник довідникового типу й кишенькового формату (72 с.) складався із шести розділів, які містили практичну інформацію: транспортні засоби, готелі, ресторани, банки, театри, урядові та публічні інституції; лапідарний історичний нарис; пам'ятки мистецтва і архітектури (основна частина); парки; цвинтарі; музеї, галереї, бібліотеки, архіви з коротким оглядом їх колекцій. У книжці, надрукованій у важкий післявоєнний період, відсутні ілюстрації, за винятком графічного герба Львова на обкладинці (іл. 3).

Богдан Януш також був автором україномовного путівника Львовом, рукопис якого, датований 1919 роком, нині перебуває у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові [19]. «Провідник по Львові» відклався у фондi НТШ, оскільки його друк планувався накладом книгарні Товариства. Первісним задумом автора було підготувати сім розділів: «Старинний Львів», «Церкви», «Костели», «Пам'ятки будівництва»,

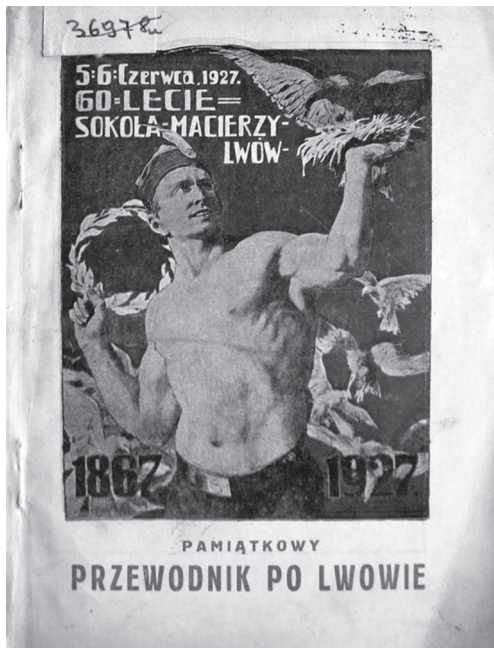

Іл. 2. Богдан Януш. 20-ті рр. XX ст.

Іл. 3. Обкладинка путівника Львовом авторства Б. Януша. 1922 р.

«Огороди», «Цвинтарі», «Музеї, бібліотеки і архіви». В архіві ж зберігається рукопис лише п'ять розділів (без першого й шостого), обсягом 211 аркушів. Слід відзначити, що путівник Януша має яскраво виражений україноцентричний характер, який автор підкреслює у невеликій вступній частині. Акцентуючи на висвітленні здебільшого українських артефактів Львова, він прагне надолужити історичну несправедливість щодо української мови в Галичині за часів Австро-Угорщини, яка виявлялась у

Іл. 4. Обкладинка путівника польського спортивного товариства «Сокіл-Матір». 1927 р.

вузькості сфери її суспільного функціонування. Описуючи церкви міста, Б. Януш головну увагу концентрує на комплексі будівель архікатедрального собору св. Юра, подає їх історико-архітектурний екскурс, опис інтер'єрів та екстер'єрів собору, митрополичих палат, дзвіниці і консисторії, детально зупиняється на родоводі та суспільно-політичній діяльності галицьких митрополитів, зокрема родини Шептицьких (40 сторінок рукопису), не оминаючи, однак, й інших українських сакральних об'єктів (Волоська церква, Святого Духа, св. Петра і Павла, Преображення Господнього, сестер Василянок). Значно менший за обсягом розділ «Костели», що містить опис пам'яток сакральної архітектури іншої конфесійної приналежності (Латинський кафедральний собор із прилеглими каплицями, Вірменський архікатедральный собор, костели католицьких орденів). Серед архітектурних атракцій Львова автор виділяє площу Ринок як історичне серце міста, вулицю Руську, Ставропігію, Порохову вежу та міський арсенал, будівлі Галицького Сейму, театрів, музеїв, навчальних закладів, пам'ятники визначним діячам. Увагу автора провідника привернули популярні серед львів'ян парки (Гетьманські та Губернаторські вали, Високий замок, Цісарський ліс, Єзуїтський город, Погулянка, Цетнерівка та ін.). Знавець історичних старожитностей Б. Януш

не міг оминати увагою багатих колекцій львівських музеїв (Національного ім. митр. А. Шептицького, НТШ, Ставропігійського братства, Любомирських, Оссолінеуму, Природничого, Міського Промислового), бібліотек та архівів. Написання рукопису, підписаного на титульному аркуші «Василь Карпович», було завершено 15 жовтня 1919 р.

1927 р. з нагоди 60-річчя польського спортивного товариства «Сокіл-Матір» [20] (іл. 4) зусиллями його чільників було видруковано ювілейний путівник Львовом. Окрім звичної у путівниках інформації для подорожніх, він подає історичний шкід діяльності товариства з 1867 р., включаючи його внутрішній устрій, перелік керівних діячів з їх фотографіями, пресових органів. Розділи, присвячені історичній тематиці, підготував професор політехніки Ян Сас-Зубрицький («З праісторії Львова», «Огляд пам'яток минулого»).

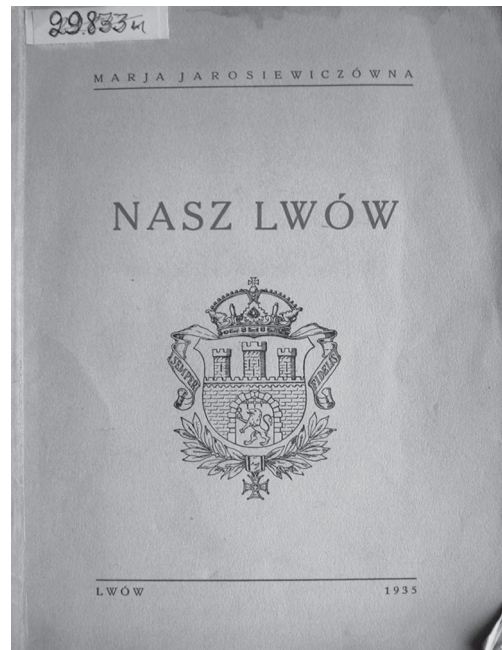
У 1933 р. в зв'язку з приєднанням до міста низки підльвівських сіл (Замарстинів, Голоско Мале, Клепарів, Білогорща, Сигнівка, Кульпарків, Козельники, Знесіння) і створенням «Великого Львова», міська агломерація якого за чисельністю населення займала третє місце у довоєнній Польщі після Варшави і Лодзі, з'явився друком однойменний путівник та інформатор [21]. Він обіймав три розділи: «Початки Львова та його історія» з коротким викладом найважливіших історичних подій; «Провідник містом», укладений за дільницями, згідно з давнім адміністративно-територіальним поділом, а також опис новоприєднаних територіальних одиниць; «Інформаційна частина» зі списком вулиць та площ в алфавітному порядку, перелік державних установ, фінансових інституцій, представників різних професійних груп, готелів, ресторанів та рекламні оголошення.

На початку 30-х рр. з'явилася друком низка путівників (1933, 1934, 1937), які видавав львівський тижневик «Gazeta Mieszkaniowa». Серед них варто виділити «Ілюстрований путівник по Львову» 1934 року видання [22], присвячений 15-й річниці незалежності Польщі, найрепрезентативніший та найбільшим за обсягом. Його рецензентом та автором стислого історичного екскурсу Львовом став відомий польський історик, музейник та архівіст Олександр Чоловський (1865—1944). За амбіційним задумом видавців їхній путівник

змішаного типу, претендуючи на співзвучність зі швидким ритмом життя сучасного великого міста, надавав усю необхідну для туристів інформацію — одно- та дводенні туристичні маршрути, найновіший перелік вулиць та площ з їх розташуванням на плані міста, найважливіших пам'яток, адреси адміністративних та громадських інституцій, музеїв, бібліотек, видавництв, засобів інформації, навчальних, лікувальних, спортивних, розважальних закладів, комунальних підприємств, суб'єктів господарської діяльності, ліній транспортної мережі, рекламні оголошення.

1935 р. книжкова Леополітана збагатилась ще одним цікавим виданням — працею польської дослідниці Марії Яросевич (1888—1982) «Наш Львів» [23] (іл. 5). Непересічну вартість цієї публікації відразу помітила і зафіксувала тогочасна критика в особі Мар'яна Тировіча [24], який цілком справедливо визначив її жанрову приналежність до «пограниччя монографії про місто і краєзнавчого путівника». У своєму історичному нарисі авторка в контексті відповідних розділів описала як старовинні пам'ятки архітектури (Латинський архікатедральний собор з каплицею Боїмів, катедра св. Юра, Вірменський собор, площа Ринок, Волоська церква, найзначніші костели та монастирі, старий єврейський цвинтар), так і відносно «молоді» (залізничний двірць, університет, Оссолінеум, міський театр та ін.).

Мар'ян Тировіч подав невелику, але предметно вичерпну і досконалу фахову рецензію, яка актуально звучить і сьогодні. Ми наводимо її з незначними скороченнями. «Книжка, що складається із 30 лапідарних розділів про найцінніші пам'ятки і найцікавіші особливості міста Лева, є корисною для вибагливого туриста, який за невеликий проміжок часу хоче пізнати принади та історію міста, що криються в його мурах, площах, цвинтарях. Старанно дібрані ілюстрації (оригінальні фотографії вклеєні до кожного примірника окремо), гарний папір та естетична обкладинка — усе це робить цей путівник приємним товаришем у мандрівці містом. Доданий наприкінці перелік найважливіших видань про давній і сучасний Львів є вартісним для історика з огляду на брак окремої вичерпної бібліографії міста». Залишається лише додати, що авторка цього пізнавального видання читала лекції на курсах для гідів Львовом, організова-

Іл. 5. Обкладинка путівника Львовом М. Яросевич. 1935 р.

них місцевим відділом Польського краєзнавчого товариства наприкінці 30-х рр.

У 1936 р. накладом автора у графічному закладі Кароля Дорошинського вийшов друком ілюстрований путівник львівського історика-краєзнавця, публіциста і педагога Олександра Мединського (1882—1940) [25]. У путівнику довідниково-маршрутного типу, що складався з 19 розділів, наводився короткий історичний нарис Львова та практична туристична інформація (адміністративний поділ за дільницями, транспортні комунікації, адреси урядових установ, навчальних закладів, поштових відділень, банків, готелів, ресторанів, театрів та ін.). Автор розробив і подав програму відвідання міста з переліком основних достопамятностей та музеїв, розраховану на один, два та три дні. Окремий розділ присвячено детальному опису історичних пам'яток Львова, котрі повстали у певний історичний період — княжий, польський, австрійський, знову польський. Пильної уваги автора удостоїлись фондові збірки архівів, бібліотек, музеїв, зроблено короткий огляд громадських організацій, закладів охорони здоров'я, наукових, професійних та спортивних товариств, міських парків, цвинтарів. Видання, опоряджене ошатною обкладинкою роботи Р. Менкіцького з видом Львова, дуже прихильно зустріла тогочасна критика в особі як пре-

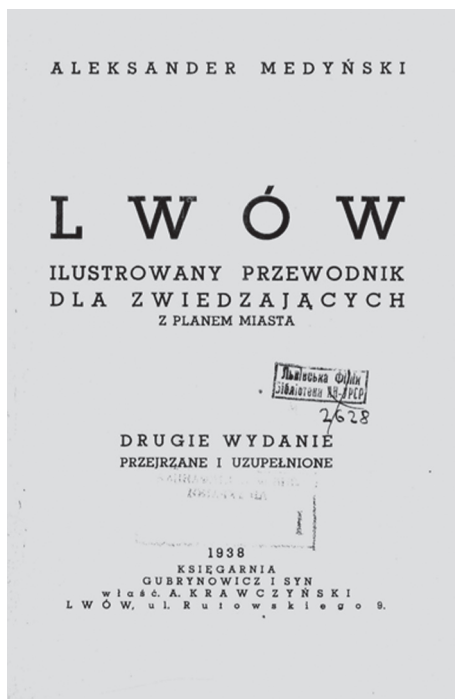
си, так і фахових дослідників історії міста [26], а також широкі кола читачів, особливо молодь та туристи. Тому невеликий наклад розійшовся упродовж року і виникла необхідність повторного видання, яке у дещо доповненому та переробленому вигляді, зокрема з новим розділом «Підземний Львів», побачило світ влітку 1937 р. [27] (іл. 6). Цей доволі неординарний для тодішнього книговидавничого процесу факт відзначає і рецензент видання М. Яросевич [28], яка високо оцінила путівник Мединського. Для нас її рецензія у львівському часописі «Przegląd Krajoznawczy» — додатково вартісна, оскільки самим фактом своєї появи у вересні 1937 р. дозволила встановити справжню дату виходу в світ другого видання путівника, вказану на титульному аркуші з помилкою (1938).

Спеціально не зупиняючись на виокремленні їх внутрішнього наповнення, що було доволі стандартним (згадка та стислий огляд основних архітектурних пам'яток і культурно-освітніх закладів Львова, відпочинкових зон як у межах, так і поза межами міста, транспортне сполучення, потужний рекламний блок), все ж відзначимо появу у цей час низки дрібніших путівників. Серед них видання, приурочене до І з'їзду польських бібліотекарів (1928), ілю-

стрований путівник по Львові, виданий Яном Шпігелем (1928), орієнтаційний путівник Львовом, що побачив світ накладом міської громади (1930), путівник Львовом, видрукуваний за кошти дирекції державної залізниці (1938), путівникові видання польського туристичного бюро «Орбіс» та ін.

Міжвоєнне двадцятиліття можемо вважати переломним періодом на користь українців у загалом несприятливій для них ситуації на книжковому ринку львівських путівників, де неподільно панували польські видання. Як справедливо зауважує О. Шишка, хоча українці мали досить потужну історичну школу, сформовану завдяки плідним зусиллям Наукового товариства ім. Шевченка, проте чільні її представники, учні М. Грушевського: І. Крип'якевич, М. Кордуба, С. Томашівський, І. Джиджора, І. Кревецький та ін. перш за все були зайняті розпрацюванням питань давньої історії Галицько-Волинського князівства, утвердженням пріоритету українців у заснуванні Львова і розробкою фундаментальних проблем історії України. А для популяризаторської роботи бракувало часу, та мабуть, і можливостей [29].

Першою ластівкою серед українських путівників Львовом було видання 1925 р. «Львів. Провідник» [30], опубліковане книжково-видавничою спілкою «Червона Калина». Щодо авторства зазначеного путівника, то тут думки дослідників суттєво розходяться. Так, в «Енциклопедії Львова» стверджується, що автором першого українського путівника Львовом є Микола Голубець (1891—1942) [31] (іл. 7). Цю ж думку поділяє Леся Кічура у статті, присвяченій постаті М. Голубця як історика-леополіста [32]. Хоча, на наше глибоке переконання, якого, до речі, дотримується і О. Шишка, ситуація видається дещо складнішою. Титульний лист «Провідника» повідомляє, що М. Голубець є автором першого розділу книжки: «Історія Львова від найдавніших часів. Історичні пам'ятники старовини», зміст якого складає симбіоз історичних відомостей про наше місто з початків його заснування та опису найвизначніших архітектурних пам'яток, дібраних за маршрутним принципом й побачених очима українця. Власне у цій національній візії культурно-історичного середовища Львова, вперше оприлюдненій публічно на шпальтах українського путівника, полягає беззаперечна заслуга М. Голубця як перед рідним містом, так і вітчизняним історичним

Іл. 6. Титульний аркуш ілюстрованого путівника Львовом О. Мединського. 1937 р.

краєзнавством (на чому акцентувала тогочасна критика). Другий розділ — «Львів у часах великої і визвольної війни. З.У.Н.Р.» позначений криптонімом Л.Л. Як подає «Словник українських псевдонімів та криптонімів» [33], криптонімом Л.Л. користувався Левко Лепкий (1888—1971); він, найімовірніше, і був автором цього розділу, оскільки одночасно поєднував посади директора і редактора видавництва «Червона Калина». А заключний розділ путівника без зазначення авторства під титулом «Провідник по Львові» слугує інформаційним тлом переважно українських установ міста — окремих культурно-освітніх, професійних товариств, промислових підприємств та фахівців-українців.

Нашу думку про лише часткове авторство М. Голубця в аналізованому путівнику підтверджують тогочасні рецензії на це видання — відомого історика й мистецтвознавця Володимира Січинського (1894—1962) [34] та літературознавця Володимира Дорошенка (1879—1963) [35]. Перший дуже схвально відгукнувся про основну частину праці блискучого знавця Львова — Миколи Голубця: «Цінність цього нариса полягає в тому, що тут дуже вдало з'єднано принцип топографічного огляду рівнобіжно з історично-хронологічним розвитком монументального мистецтва. Тому ми маємо не тільки «провідник» по місту в вузькому значінню цього слова, але також солідну монографію про Львів — його історію, розвиток та мистецькі пам'ятки». Розділ про Львів воєнного часу викликав у В. Січинського певні застереження щодо підбору ілюстративного матеріалу, рівно ж, як і додаток «Провідник по Львові» (с. 170—179), у якому, на думку рецензента, «зовсім не зазначені такі важні освітньо-громадські установи, як міські музеї, бібліотеки, театри. Це тим більше дивно, що в загальному тексті М. Голубця є перегляд всіх цих установ». Власне цей закид рецензента є зайвим аргументом на користь твердження лише про часткове авторство М. Голубця, оскільки такий авторитетний дослідник не проминув би увагою потребу уніфікації громадських установ в обох розділах, якщо би був їх одноосібним автором. Володимир Дорошенко у рецензії на сторінках «Літературно-наукового вістника» зазначив, що «історію самого міста й опис його старанностей та сучасних культурних і ин. установ подав дуже сумлінно в стис-

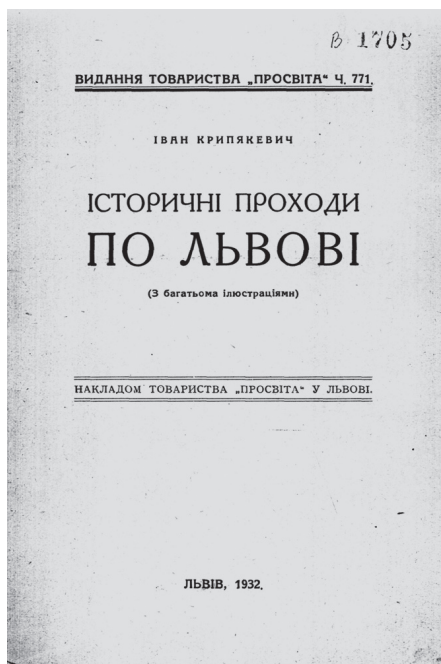

Іл. 7. Микола Голубець. 20-ті рр. ХХ ст.

лім огляді М. Голубець, а від вибуху світової війни включно до польсько-української війни історію міста змалював Л.Л.» (с. 191). Проте історично склалося так, що авторству Миколи Голубця приписують весь «Провідник».

У 1931 р. у львівському видавництві «Дажбог» побачила світ книжка (обсягом 70 сторінок) під назвою «Показчик українського виробництва, торгівлі та вільних звань» [36], яка була першим таким виданням на українському ґрунті. Вона складалася з короткого провідника Львовом довідникового типу, алфавітного довідника державних міських установ, опису виробничих та торгівельних підприємств і часописів, а також містила перелік фахових шкіл, представників вільних звань (адвокатів, лікарів, інженерів) та декілька сторінок реклами українських виробників і споживчих послуг. Як зазначалося у передмові до «Показчика», редакція планувала видати другу частину, яка б охоплювала інформацію з-поза Львова та провідник краєм.

У 1932 р. український історик Іван Крип'якевич (1886—1967) зібрав в окрему книгу, що вийшла друком у бібліотечці товариства «Просвіта» [37] (іл. 8), цикл своїх краєзнавчих розвідок, надрукованих 1930—1931 рр. ілюстрованим науково-популярним часописом «Життя і знання», у яких подано опис історичних прогулянок Львовом. Припуска-

Іл. 8. Титульний аркуш «Історичних проходів по Львові» І. Крип'якевича. 1932 р.

ють, що задум створення історико-краєзнавчої розвідки рідного міста у жанрі путівника, придатного для використання як фахівцями, так і туристами-аматорами, в дослідника з'явився ще під час Першої світової війни, коли він викладав у філії Львівської Академічної гімназії й вів історичний гурток (з березня 1917 р.). На його засіданнях переважала львівська тематика («Про початки Львова», «Львів у середніх віках», «Українська міщанство у Львові XVI ст.», «Татарський набіг на Львів 1695 р.», «Львів 1809 р.») й здійснювались екскурсії містом та його архітектурними пам'ятками [38].

Автор «Історичних проходів», використовуючи маршрутний принцип, описав більшість пам'яток старовини й згрупував їх за дільницями міста (Княже місто, Високий замок, Ринок, Руська вулиця, середмістя, довкола середмістя, Личаків, Галицьке передмістя, від Полтви до Єзуїтського парку, Святий Юр, Городецька й Янівська вулиці, церкви княжого Львова, Замарстинів, Клепарів, Голоско, Брюховичі). Дослідник акцентував на українських старожитностях, зокрема зупинився на побуті українського міщанства, членів Ставропігії та церковного братства, описав Успенську церкву й окремі кам'яниці вулиці Руської. Загалом ця історико-краєзнавча праця знайомить читача з найцікавішими сторінками давнього минулого Львова,

з найважливішими подіями, які відбувалися в місті протягом XIII—XIX ст. і першої третини XX ст. За загальним визнанням, книга І. Крип'якевича стала найкращим українським провідником вулицями старовинного міста. Підтвердження цьому — рецензії відомих суспільно-культурних діячів свого часу. Літературознавець о. Теофіль Коструба високо оцінив працю дослідника: «Історичні проходи по Львові» можна назвати зразковим українським «Baedeker'ом», що може служити й за історію, й за дуже цікаву лектуру. Не лише може, але і справді служить. Читачі захоплені книжечкою — читають її, відкладаючи романи й інші оповідання. Треба бути щиро вдячними авторові й товариству «Просвіта», що подарували суспільності таку гарну книжку» [39]. Йому вторить мистецтвознавець М. Голубець: «Ця 166 сторінкова, на доброму папері видрукована і 59-ма ілюстраціями прикрашена книжка може зовсім добре сповнити завдання солідного підручника для тих, що бажають точніше познакопитися з історією та сучасним виглядом міста Львова і його найближчих околиць. Автор створив цікавий тип науково обоснованого, глибокого змістом, але при цьому і до практичних цілей пригожого провідника по нашому місті» [40].

За спогадами відомого львівського мистецтвознавця А. Дороша під час хрущовської відлиги (1956—1964) в академіка І. Крип'якевича, який мав величезний педагогічний досвід і усвідомлював потребу виховання патріотично налаштованого громадянина вже зі шкільної лави, зародилася ідея перевидати «Історичні проходи по Львову». Для реалізації цього задуму необхідно було підготувати нові ілюстрації відповідно до певних текстових змін у путівнику, що диктувалися вимогами часу. До фіксації фотооб'єктів був залучений Юліан Дорош (1909—1982), в минулому відомий фотомитець, засновник УФОТО, а наприкінці 50-х рр. штатний фотограф Інституту суспільних наук, та його син-школяр Андрій, що допомагав батькові [41]. Проте намірам автора (зважаючи на поважний вік та несприятливі суспільно-політичні обставини другої половини 60-х рр. XX ст.) не судилося збутися.

Все ж книга отримала друге життя 1991 р., коли увінчалися успіхом кількарічні зусилля науковців Інституту суспільних наук Ярослава Ісаєвича (пе-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (97), 2011

редмова) і Богдана Якимовича (коментарі) та сина академіка Романа Крип'якевича (фотоілюстрації) щодо її перевидання у львівському видавництві «Каменяр» [42]. Як підкреслив упорядник тексту та приміток Богдан Якимович, «готуючи до друку одну з найкращих книжок про наше місто — путівник видатного українського історика І. Крип'якевича «Історичні проходи по Львові», ми прагнули максимально зберегти авторський текст. Вважаємо, що при надто скрупульозному редагуванні книжка втратила б той неповторний колорит, який робить її такою цікавою і захоплюючою. Виходили також із засад, що історико-краєзнавчі нариси І. Крип'якевича є водночас пам'яткою української мови Галичини 20—30-х рр. ХХ ст.». Отже, путівник має цінність не тільки як історико-бібліографічне джерело, але й як зразок літературної мови у Галичині зазначеного історичного періоду. Перевидання 1991 р. звірено його упорядником із текстом 1932 р., вдосконалено допоміжний науковий апарат (додано словничок давніх назв львівських вулиць та їх сучасних відповідників, а також особовий вказівник та покажчик вулиць і географічних назв), а у примітках відображено останні перейменування вулиць, вказано сучасну конфесійну приналежність храмів, зміни в характері використання пам'яток, долучено новий ілюстративний матеріал. У 2007 та 2009 рр. «Історичні проходи по Львові» І. Крип'якевича витримали третю та четверту перевидачі у видавництві «Апріорі».

1936 р. педагогічне товариство «Рідна Школа» у Львові профінансувало український путівник Львовом маршрутно-довідникового типу О. Когута та Б. Котецького [43]. Невеличкий за обсягом «Ілюстрований провідник по Львові» завдяки доступній формі та добрій методиці розкриває для читача культурну палітру українського Львова, яку можна збагнути, пройшовши основними маршрутами середмістя. У книжці розроблено два туристичні маршрути, розраховані для кількогоднинної та одно-дводенної прогулянки містом. Коротший маршрут передбачає знайомство із Високим замком, історичним осередком українства у місті — вулицею Руською з Волоською церквою, вежею Корнякта, товариством «Просвіта», страховим товариством «Дністер», а також іншими українськими установами (площею «Сокола-Батька», Академічним домом, навчальни-

ми приміщеннями «Рідної Школи», підприємствами І. Левинського, архікатедральним собором св. Юра). Довший маршрут розпочинається з площі Ринок з її найвизначнішими будівлями, провадить найцікавішими сакральними пам'ятками (Домініканський собор, Преображенська церква, Вірменська катедра, церкви св. Миколая, св. Онуфрія, св. П'ятниці та ін.), музеями (Ставропігійський, Природничий, Міський промисловий, Український Національний) і бібліотеками основних навчальних закладів, українськими культурно-освітніми (НТШ, Народний Дім, Вища Школа Закордонної Торгівлі) та промислово-фінансовими («Центросоюз», «Маслосоюз», концерн «Українська Преса» Івана Тиктора, «Центробанк», «Ревізійний Союз Українських Кооператив», кондитерська фірма «Фортуна Нова», кооператив «Суспільний Промисл») установами. Завершує путівник практичний інформатор з відомостями про засоби міської та позаміської комунікації, готелі, ресторани, українські книгарні, фахові школи та ін. Нам вдалося розкрити ініціали тільки одного з авторів — Осипа Когута [44]. Путівник проілюстровано світлинами С. Щурата, Д. Дмоховського, Б. Борща, О. Моха.

Ще одним українським путівником Львовом, що вийшов восени 1939 р., на межі зміни польської окупації радянською, є рекламно-довідниковий «Український провідник по Львові» [45]. Представники видавництва «Комерція», що підготували його до друку, намагалися «дати адреси та інформацію про все найважливіше з українського середовища», зокрема громадські товариства, бібліотеки, книгарні, музеї, вищі та середні навчальні заклади, захоронки, лікарні, клуби, готелі, ресторани, кінотеатри, видавництва, друкарні, пресу, церкви, монастирі, політичні партії, українські будинки, фабрики та приватні підприємства, банки, страхові товариства, приватних лікарів, адвокатів, інженерів, транспорт, список вулиць та площ міста, а також перелік визначних пам'яток міста, які слід оглянути мандрівнику. «Український провідник» є цінним джерелом, що засвідчує факт існування в місті українських інституцій в умовах передвоєнної Польщі та їх конкретне місцезнаходження.

Сорок років потому А. Лисюк, автор кон'юнктурної, проте ідеологічно «правильної» статті, що з'явилася на шпальтах газети «Львовская правда»

[46], органу обласного комітету Комуністичної партії України до «40-річчя возз'єднання українських земель у складі СРСР», поставив під сумнів як видавничу концепцію самого провідника, так і суспільно-корисну спрямованість діяльності українських товариств та організацій, що функціонували у Львові до 1939 р. Журналіст некоректно порівнює реалії далекого 1939 із 1979 р., а саме — цифри, взяті із провідника, з сучасною йому статистикою кількості шкіл, вузів, бібліотек, промислових підприємств, лікарень, що мала засвідчувати «досягнення» радянського способу життя. Та це і не дивно, зважаючи на час виходу статті та її відвертий агітаційно-пропагандистський характер.

Єврейську історичну візію Львова представляють путівники історика д-ра Якуба Шалля (? — 1942) «Путівник по жидівських пам'ятках міста Львова і нарис історії львівських жидів» [47] (1935) та меншою мірою Ізидора Гольцеля «Львів, місто старожитностей та історичних пам'яток» [48] (1937). Перший, за словами Луції Харевич [49], не лише знайомить читачів із єврейською культурною спадщиною, що збереглася в межах відповідних дільниць міста — архітектурними пам'ятками, цвинтарями, архітектурою божниць та окремих будівель, а й подає нарис історії львівських євреїв. А тому можемо класифікувати його як історичний путівник. Історичний нарис складає зміст першої частини книги, де виділяються окремі періоди: «Євреї в українському Львові (1250—1350)», «Євреї у Казимировому Львові (від 1350 р.)», «Єврейська громада під австрійським пануванням (1772—1918)», «Сучасний єврейський Львів». Автор відносить заснування Львова до 1250 р. й визнає його первісний український характер. За даними Я. Шалля, перші архівні згадки про львівських євреїв у «Найстаршій міській книзі» датуються 1383 та 1384 рр. й стосуються записів про існування у місті Єврейської вулиці. До часів Казимира III відноситься створення нової єврейської громади з розвиненою внутрішньою інфраструктурою (кагал, синагога, лазні, суд, органи самоуправління, цехи) та зрівняння євреїв у юридичному плані з іншими львівськими «націями» (українцями, вірменами) привілеєм 1356 р., економічний розквіт громади. Характерними рисами австрійського періоду автор визначає зусилля монаршої верхівки щодо обмежен-

ня економічних прав єврейства, локалізації їх розселення вулицями Бляхарською, Боїмів, Собеського, Сербською, Руською та Краківським передмістям, германізації. Кінець XIX — початок XX ст. характеризується появою єврейського національного руху, розвитком освіти, преси, громадських та мистецьких товариств, започаткуванням власного театру. В міжвоєнний період львівська єврейська спільнота представлена передусім інтелігенцією (70% львівських адвокатів та 60% лікарів були етнічними євреями), а їх частка в загальній кількості мешканців станом на 1935 р. складала 30% (100 тисяч із 315 тисяч людності). Другу частину видання присвячено топографії давнього львівського гетто з локалізацією його міської та підміської дільниць, з описом зовнішнього вигляду окремих будинків, найпомітніших пам'яток архітектури (найстаріша міська синагога 1555 р. на вул. Новоеврейській, головна єврейська святиня 1604—1801 рр. «Золота Роза», старий єврейський цвинтар біля вул. Шпитальної). В окремий розділ винесені збережені до часів автора пам'ятки давніх львівських гетт (кам'яниця по вул. Бляхарській, 20, детальний опис внутрішнього облаштування «Золотої Рози» з фотофіксаціями, історія окремих будинків та їх власників, велика підміська божниця, божниця хасидів, нова поступова синагога на Старому Ринку, новий цвинтар на Янівській вулиці, будинок кагалу з музеєм єврейської гміни). Наприкінці подається бібліографія та список ілюстрацій.

Путівник І. Гольцеля, відсутній у вітчизняних книгозбірнях, ми мали змогу опрацювати лише завдяки цифровій репродукції на інтернет-сторінці Національної Бібліотеки (Варшава). Цей міні-провідник (обсягом 12 сторінок) презентує погляд на «місто старожитностей та історичних пам'яток XIII—XX ст.», приурочений до 700-річчя з дня його заснування (щоправда, визначеній автором на власний розсуд, без жодного наукового обґрунтування). Виклад ключових історичних подій (Львів за панування польських королів, перехід під австрійську юрисдикцію, Перша світова війна, польсько-український військовий конфлікт 1918 р.) подано в телеграфному стилі окремими стислими абзацами. Подібно зроблено перелік основних пам'яток старовини (житлових будинків, палаців, костелів, церков та монастирів,

синагог, будівель громадського призначення) із зазначенням їх адреси.

Окрім наявності путівників, спеціально присвячених Львову, що є основним об'єктом аналізу цієї статті, окремо слід згадати про існування доволі значного масиву путівникових видань (близько 40), як-от путівники Європою, Польщею, Галичиною, спеціалізовані путівники — автомобільні, архітектурні, приурочені до певних резонансних подій чи пам'ятних дат, ілюстровані календарі, провідники різноманітними фаховими виставками та ін., у яких в окремій рубриці «Путівник по Львову» подавалась сконденсована історична та довідкова інформація про наше місто, що зазвичай займала від 5 до 15 сторінок тексту.

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні встановили загальну кількість путівників Львовом міжвоєнного періоду. Вона сягає понад 100 видань. Серед них чітко вирізняються три «національні» блоки, що представляють відповідно польський, український та єврейський погляд на місто, його історичну долю та залишений попередниками культурний спадок. Найчисельнішою є група польськоцентричних путівників авторства М. Орловіча, О. Мединського, М. Яросевич та ін. Українську візію Львова, що вперше отримала змогу оприлюднення лише 1925 р., репрезентують путівники М. Голубця-Л. Лепкого, І. Крип'якевича, О. Когута-Б. Котецького, профільна видавнича продукція українських видавництв «Дажбог» і «Комерція». Присутній у путівниках Львовом і єврейський дискурс, який представляють видання Я. Шалля та І. Гьольцеля.

Щодо типологічної приналежності досліджуваних путівників поділяємо на наступні типи: маршрутний (І. Крип'якевича), довідниковий (Б. Януша, М. Голубця-Л. Лепкого, «Показчик українського виробництва, торгівлі та вільних звань», путівник польського спортивного товариства «Сокіл-Матір»), змішаного типу (М. Орловіча, О. Мединського, путівники «Gazety Mieszkańcovej», О. Когута-Б. Котецького) з підвидом рекламно-довідникових видань: «Великий Львів», «Український провідник по Львові» видавництва «Комерція», видання М. Яросевич на межі краєзнавчого путівника та монографії про місто. Україномовний рукопис Б. Януша 1919 р., авторський задум яко-

го залишився незавершеним, умовно можемо долучити до путівників довідникового типу.

Дослідження путівників Львовом, які не лише виконують своє пряме функціональне призначення гіда, розкриває широку історичну панораму міста. Як цінне документальне свідчення епохи, путівник фіксує найбільш значимі для мегаполісу події та різні точки зору на них. На сторінках путівників знайшли відображення діаметрально протилежні — польська і українська історичні концепції заснування Львова, польська та українська версії трактування знакових історичних подій (визвольних змагань українського народу за незалежність 1648—1654 та 1918—1919 рр.), архітектурне обличчя міста, досягнення технічного прогресу та їх впровадження у повсякденне життя львів'ян, масштабні культурні події (виставки, ювілейні імпрези, з'їзди). На основі дослідження історії створення путівників можна вивчати персоналії відомих людей свого часу, а також авторів найвідоміших путівників (М. Орловіча, Б. Януша, М. Голубця, Л. Лепкого, І. Крип'якевича, О. Мединського та ін.), видавців і друкарів, історію видавництва, друкарень та книгарень.

1. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О. Скопенко, Т. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2006. — С. 127.
2. Бедкер // Книговедение : энциклопедический словарь / глав. ред. Н. Сикорский. — Москва : БСЭ, 1982. — С. 32.
3. Шишка О. Путівники, довідники, адресні книги : до історії путівників Львова / Олександр Шишка // Галицька брама. — 1999. — № 11—12. — С. 2—4.
4. Вербіцка О.Р. Путівник як найпопулярніше видання краєзнавчої літератури (за матеріалами львівських путівників XIX—XX ст.) / О.Р. Вербіцка // Наукові записки УАД. — Львів, 2001. — Вип. 3. — С. 78—81.
5. Кошик Н. Українські книжкові та періодичні видання з краєзнавства і туристики 20—30-х років XX ст. у Львові: історіографічний аспект / Наталія Кошик // Записки ЛНБ ім. В. Стефаніка : зб. наук. праць. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 63—79.
6. Rausz M. Przewodniki po Lwowie i okolicy (1850—1939) / Monika Rausz // Kraków — Lwów: książki — czasopisma — biblioteki / pod red. Haliny Kosętki. — Kraków : Wydawnictwo naukowe akademii pedagogicznej, 2006. — Т. VIII. — S. 171—184.
7. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowie / Mieczysław Orłowicz. — Lwów, 1920. — 136 s.
8. Orłowicz M. Co zwiedzać w Galicji? : (wskazówki dla turystów) / M. Orłowicz. — Lwów, 1913. — 50 s.

9. Lwów i okolica // Przewodnik po Europie / oprac. M. Orłowicz. ; wyd. trzecie. — Lwów ; Warszawa ; Kraków, 1914. — Т. I. — S. 132—138.
10. Przewodnik po ziemiach dawnej Polski, Litwy i Rusi / ułożył M. Orłowicz. — Warszawa; Kraków, 1914. — 207 s.
11. Orłowicz M. Illustrierter Führer durch Galizien / Mieczysław Orłowicz, Roman Kordys. — Wien, 1914. — 388 s.
12. Orłowicz M. Co zwiedzać w Galicji? : (wskazówki dla turystów) / M. Orłowicz ; wyd. drugie, uzupeł. — Lwów, 1914. — 64 s.
13. Dawna fotografia lwowska 1839—1939 / red. Aleksander Żakowicz. — Lwów : Centrum Europy, 2004. — S. 182, 184.
14. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowie / M. Orłowicz ; wyd. drugie, rozszerz. — Lwów; Warszawa, 1925. — VIII, 274 s.
15. Turows L. Mieczysław Orłowicz. Nauczyciel turystyki i krajoznawstwa / Lucjan Turows. — Warszawa : Ypsilon, 1999. — 191 s.
16. Kowalik T. Życie dla turystyki, krajoznawstwa i sportu. Mieczysław Orłowicz 1881—1959 / Tomasz Kowalik. — Warszawa : Zarząd główny PTTK, 2009. — 498 s.
17. Kowalik T. Życie dla turystyki, krajoznawstwa i sportu... — S. 347.
18. Janusz B. Przewodnik po Lwowie (z planem miasta) / Janusz Bohdan. — Lwów, 1922. — 72 s.
19. Януш Богдан. Провідник по Львові / Януш Богдан // ЦДДАУ у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 1418. — 211 арк.
20. Pamiątkowy przewodnik po Lwowie. — Lwów, 1927. — 111, 36 s.
21. Przewodnik po mieście // Wielki Lwów : przewodnik i informator. — Lwów, 1933. — S. 34—71.
22. Ilustrowany przewodnik po Lwowie. — Lwów, 1934. — 202 s.
23. Jarosiewiczówna M. Nasz Lwów : [przewodnik] / Marja Jarosiewiczówna. — Lwów, 1935. — 40 s.
24. Tyrowicz M. [Рецензія] / Marjan Tyrowicz // Nowa książka. — Warszawa, 1936. — № 9. — S. 500.
25. Lwów : przewodnik dla zwiedzających miasto / oprac. A. Medyński. — Lwów, 1936. — 252 s.
26. Charewiczowa Ł. Historiografia i miłośnictwo Lwowa / Łucja Charewiczowa. — Lwów, 1938. — S. 163.
27. Medyński A. Lwów : ilustrowany przewodnik dla zwiedzających miasto z planem miasta / Aleksander Medyński ; drugie wyd., przejrz. i uzupeł. — Lwów, 1937. — 216 s.
28. Jarosiewiczówna M. [Рецензія] / Maria Jarosiewiczówna // Przegląd Krajoznawczy. — Lwów, 1937. — № 1. — S. 32.
29. Шишка О. Путівники, довідники, адресні книги. — С. 3.
30. Львів : провідник. Голубець Микола. Львів : історія Львова від найдавніших часів. Історичні пам'ятники старовини ; Л. Л. [Лев Лепкий] Львів в часах великої і визвольної війни. З. У. Н. Р ; Провідник по Львові. — Жовква, 1925. — 179 с.
31. Целуйко О. Голубець Микола / Олександр Целуйко // Енциклопедія Львова / за ред. А. Козицького та І. Підкови. — Львів : Літопис, 2007. — Т. 1. — С. 543.
32. Кічура Л. Микола Голубець — знавець та історик Львова (за матеріалами преси) / Леся Кічура // Збірник праць НДЦ періодики ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2007. — Вип. 15. — С. 450.
33. Дей О. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / Олексій Дей. — К. : Наукова думка, 1969. — С. 215.
34. Січинський В. [Рецензія] / Володимир Січинський // Українське Мистецтво. — Львів, 1926. — Чис. 3. — С. 89.
35. Дорошенко В. [Рецензія] / Володимир Дорошенко // Літературно-Науковий Вістник. — Львів, 1926. — Т. XXXIX. — Кн. II. — С. 190—191.
36. Покажчик українського виробництва, торгівлі та вільних звань. — Львів, 1931. — 70 с.
37. Крипякевич І. Історичні проходи по Львові / Іван Крипякевич. — Львів, 1932. — 165 с.
38. Середа О. До генези історичних проходів по Львову І. Крип'якевича / Остап Середа // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві : зб. наук. праць / упоряд. Ф. Стеблій. — Львів, 2001. — С. 731—732.
39. Коструба Т. [Рецензія] / Теофіль Коструба // Записки Чину Святого Василя Великого. — Жовква, 1935. — Т. VI. — Чис. 1—2. — С. 416.
40. Голубець М. Книжка про Львів / Микола Голубець // Література. Мистецтво. Наука. — Львів, 1932. — Чис. 24. — 26 черв. — С. II.
41. Дорош А. У проходах за світлинами / Андрій Дорош // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. — С. 650—651.
42. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові / Іван Крип'якевич. — Львів : Каменярь, 1991. — 167 с.
43. Когут О. Ілюстрований провідник по Львові / [Осип] Когут, Б. Котецький. — Львів, 1936. — 47 с.
44. Urzędowy wykaz druków Rzeczypospolitej Polskiej. — Warszawa, 1936. — S. 136.
45. Український провідник по Львові з пляном міста Львова. — Львів, 1939. — 116 с.
46. Лысюк А. Со старым проводником по новому Львову : [путешествие по Львову с путеводителем «Український провідник по Львову» изданным в 1939 г.] / Алим Лысюк // Львовская правда. — 1979. — № 112. — 10 июня. — С. 3 ; № 113. — 12 июня. — С. 3.
47. Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa i historii żydów lwowskich w zarysie / napisał Jakób Schall. — Lwów, 1935. — 75 s.
48. Hölzel I. Lwów, miasto zabytków i pamiątek historycznych (wiek XIII—XX) : przewodnik wydany w 700-letnią rocznicę założenia miasta / Izidor Hölzel. — Lwów, 1937. — 10, [2] s.
49. Charewiczowa Ł. Historiografia i miłośnictwo Lwowa... — S. 209.

Marianna Mowna

CITY GUIDEBOOKS OF LVIV
IN INTERWAR PERIOD (1919—1939):
MODERN HISTORICAL VISION

The article deals with first in Ukrainian Leopoldian studies attempt of research-work on history of guidebooks *via* our city of interwar period (1919—1939). The article defines typological belonging of city guides and accentuates on their subjects, ideological and linguistic varieties. Contribution by known authors, famous figures of epoch — M. Orłowicz, B. Janusz, M. Holubec, I. Kripiakievich, M. Jarosiewicz, A. Medynski and others have been revealed. General bibliography of guidebooks *via* our city of this period contains near 60 items.

Key words: city guides, Lviv, history, interwar period, bibliography, modern historical vision.

Марианна Мовна

ПУТЕВОДИТЕЛИ ПО ЛЬВОВУ
МЕЖДУВОЕННОГО ПЕРИОДА (1919—1939):
СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД

В статье предпринята первая в украинском львововедении попытка исследовать историю создания путеводителей нашим городом междувоенного двадцатилетия (1919—1939). В ней обозначено типологическую принадлежность путеводителей, подчеркнута их тематические, идеологические и лингвистические особенности. Характеризуется наследие заметнейших авторов, известных деятелей своего времени — М. Орловича, Б. Януша, Н. Голубца, И. Крипякевича, М. Ярославича, А. Медынского и др., а общая библиография путеводителей Львовом этого периода насчитывает около 60 позиций.

Ключевые слова: путеводители, Львов, история, междувоенный период, библиография, современный исторический взгляд.